

УДК 338.432:338.1

ВПЛИВ КОНЦЕНТРАЦІЇ І СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ НА ПРИБУТКОВІСТЬ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Г. Брик, аспірант

Львівський національний аграрний університет

Ключові слова: концентрація, спеціалізація, аграрне виробництво, собівартість, ціна, ефективність, рентабельність.

Відображено вплив концентрації і спеціалізації на прибутковість виробництва. Визначено можливі шляхи ефективного господарювання і чинники, що забезпечують необхідні умови для досягнення рентабельності. Показано залежність між концентрацією, спеціалізацією та ефективністю виробництва продукції рослинництва і тваринництва в аграрних підприємствах Львівської області. Встановлено, що підвищення рівня концентрації та спеціалізації призводить до зниження собівартості продукції, зростання ціни і сприяє підвищенню рівня рентабельності.

Постановка проблеми. Одним із вагомих чинників зростання рівня рентабельності виробництва продукції сільського господарства є концентрація і спеціалізація. Поглиблення спеціалізації та досягнення раціонального рівня концентрації сприятимуть вирішенню одного з найважливіших і пріоритетних завдань аграрного сектора – забезпечення сільськогосподарськими товаровиробниками максимально можливого виходу валової й товарної продукції з одиниці земельної площі, що в підсумку зумовить краще задоволення потреб населення в продуктах харчування, а промисловості – у сировині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значущість процесів концентрації та спеціалізації важко переоцінити, оскільки вони постійно привертають увагу науковців, що підтверджують численні публікації багатьох учених-економістів, а саме В. Г. Андрійчука, П. С. Березівського, Т. А. Гуцула, П. К. Канінського, П. М. Макаренка, Л. Ю. Мельника, В. Я. Месель-Веселяка, Н. Ф. Соловійова та ін. Незважаючи на низку досліджень, питання впливу концентрації та спеціалізації на ефективність аграрного виробництва в регіональному розрізі залишається недостатньо вивченим.

Постановка завдання. Мета дослідження – визначити ступінь впливу процесів концентрації і спеціалізації на ефективність виробництва сільськогосподарської продукції в аграрних формуваннях.

Виклад основного матеріалу. Виходячи із загальної потреби зростання ефективності аграрного виробництва в національному масштабі, зростає значення раціонального його розміщення, зональної, регіональної та господарської спеціалізації й концентрації. Це важливі чинники зростання прибутковості будь-якого виробництва, незалежно від організаційно-правової форми господарювання [3, с. 20].

Протягом тривалого часу сільське господарство (особливо виробництво продукції рослинництва) мало чітку територіальну спеціалізацію. У країні сформувалися територіальні комплекси з виробництва і переробки сільськогосподарської продукції: зерна, цукрових буряків, плодів та овочів, соняшника, винограду, м'яса, молока тощо. Ці виробництва мали здебільшого зональний характер розміщення, зосереджуючись на територіях із найсприятливішими умовами. Територіальна спеціалізація АПК дала змогу отримати значний економічний ефект, оскільки сприяла раціональному використанню наявного природного та економічного потенціалу регіонів, зростанню продуктивності й інтенсифікації сільськогосподарського виробництва та розвитку територіального обміну.

Протягом останніх років спостерігається певна деконцентрація, територіальна деформація розміщення товарного виробництва деяких видів сільськогосподарської продукції. Це сталося через низку причин, серед яких – порушення міжрегіональних зв'язків, орієнтація господарств на виробництво лише ліквідної продукції, яка має попит на внутрішньому та зовнішньому ринках [2, с. 44].

Оцінка сучасного стану розміщення аграрного виробництва Львівської області засвідчує про потребу його істотного удосконалення. Так, останніми роками особливої популярності в сільськогосподарських підприємствах набуває вирощування ріпаку. По суті, майже кожне друге господарство області займається ріпаківництвом. Зростання з року в рік посівів під ріпаком дуже часто здійснюється з порушенням сівозмін, що є особливо небезпечним для природної родючості ґрунту. Посіви цукрових буряків також поширилися за межі традиційних районів і водночас різко скоротилися в зонах цукрових заводів, що призвело до спаду конкурентоспроможності кінцевої продукції та порушення сівозмін.

В умовах переорієнтації аграрного виробництва на комерційні культури, що забезпечують одержання „швидких грошей”, раціональна концентрація і спеціалізація залишаються одним із ключових чинників досягнення довгострокової прибутковості виробництва.

Для визначення відносного рівня концентрації виробництва всі підприємства групують за їхніми розмірами. Групувальною ознакою може бути чисельність персоналу, вартість основних фондів, обсяг продукції. Однак треба усвідомлювати, що чисельність персоналу (особливо за умови високо-механізованого й автоматизованого виробництва) не спроможна дати вірогідну характеристику рівня концентрації, а вартість основних фондів лише опосередковано характеризує розмір підприємства. Інакше кажучи, тільки обсяг виробництва продукції найточніше й найповніше відображає рівень концентрації виробництва [4, с. 12].

Вплив концентрації на ефективність виробництва окремих видів продукції рослинництва відображено в табл. 1.

Проведені дослідження підтверджують тісний взаємозв'язок між показниками економічної ефективності й рівнем концентрації виробництва. Так, збільшення обсягу виробництва зернових і зернобобових з 1112,7 ц на одне

господарство до 56476,1 ц забезпечило спад собівартості 1 ц реалізованої продукції з 103,6 до 61,6 грн, тобто на 40,5%. Ціна 1 ц реалізованої продукції зросла на 21,6% з 86,4 грн за 1 ц у першій групі до 105,1 грн у п'ятій.

Отже, спад собівартості продукції й зростання ціни реалізації дало змогу підприємствам області вийти на позитивний фінансовий результат діяльності. Якщо в першій групі рівень рентабельності (збитковості) встановився на позначці – 16,6%, то уже в п'ятій групі це – 70,6%. За підсумками 2007 р. економічна ефективність виробництва зернових і зернобобових у Львівській області становила 53,4%, а прибуток на 1 га сільськогосподарських угідь – 352,6 грн.

Тенденція залежності фінансових результатів від рівня концентрації простежується і під час оцінки ефективності виробництва цукрових буряків. Згідно з аналізом, обсяг виробництва цукрових буряків від 5000 до 20000 т на господарство є збитковим, але простежується чітка тенденція спаду рівня збитковості. Якщо в першій групі рівень рентабельності цукрових буряків становив 57,9%, то в третій групі (обсяг виробництва до 20000 т) рівень збитковості зменшився майже вдвічі і становив 25,7%. У 31 господарстві, де обсяг виробництва перевищував 20000 т (четверта і п'ята групи) вирощування буряків було рентабельним. Отже, з кожного гектара сільськогосподарських угідь господарства четвертої та п'ятої груп отримали прибуток відповідно 8,6 і 74,5 грн.

Таблиця 1

Вплив концентрації на ефективність виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області, 2007 р.*

Група за обсягом виробництва,	підприємствКількість	продукції, цВиробництво	Виробництво продукції на 1 підприємство, ц	Собівартість 1 ц продукції, грн	продукції, грнЦіна 1 ц	с.- угідь, грн на 1 гаПрибуток (збиток)	рентабельності, %Рівень
Зернові і зернобобові							
до 2500	58	64534	1112,7	103,6	86,4	-28,5	-16,6
2501-5000	33	118143	3580,1	77,0	87,8	59,4	14,0
5001-10000	25	168485	6739,4	72,5	88,1	103,9	21,5
10001-20000	19	252229	13275,2	69,6	88,7	106,6	27,4
понад 20000	26	1468378	56476,1	61,6	105,1	672,7	70,6
Всього	161	2071769	12868,1	65,3	100,2	352,6	53,4

Молоко							
до 250	14	1306	93,3	144,0	102,0	-3,7	-29,2
251- 500	13	4829	371,5	141,3	106,2	-17,9	-24,8
501-1000	12	9401	783,4	141,0	110,0	-29,2	-22,0
1001-2000	22	29897	1359,0	124,9	112,7	-17,8	-9,8
понад 2000	28	153052	5466,1	117,1	132,6	41,7	13,2
Всього	89	198485	2230,2	119,9	128,2	15,5	7,0
М'ясо ВРХ							
до 25	22	271	12,3	955,0	425,9	-46,8	-55,4
26-100	27	1811	67,1	945,8	434,9	-180,4	-54,0
101-250	28	4676	167,0	945,6	445,8	-152,2	52,9
251-500	15	4103	273,5	944,5	501,8	220,6	-46,9
понад 500	16	14934	933,4	860,0	509,2	-182,1	-40,8
Всього	108	25795	238,8	904,8	483,1	-153,8	-46,6
М'ясо свиней							
До 10	21	101	4,8	1330,0	471,0	-10,3	-64,6
11-25	18	341	18,9	1247,3	617,2	-48,0	-50,5
26-100	19	889	46,8	1216,8	679,1	-37,7	-44,2
101-250	12	1987	165,8	1016,0	689,0	-46,4	-32,2
понад 250	12	25587	2132,3	822,4	760,0	-45,4	-7,6
Всього	82	28905	352,5	893,5	737,0	-36,5	-17,5

*Розрахунки зроблено за даними форми 50 с.-г по всіх підприємствах Львівської області (крім господарств м. Львова).

Аналіз виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах залежно від рівня концентрації вказує на тісну залежність між ними. Так, обсяг виробництва молока від 250 до 2000 ц на господарство є збитковим, але простежується чітка тенденція зниження рівня збитковості. Якщо в першій групі рівень рентабельності молока становив 29,2%, то в четвертій – (обсяг виробництва до 2000 ц) рівень збитковості зменшився майже втричі і становив 9,8%. Лише за обсягів понад 2000 ц на господарство виробництво молока було ефективним – рівень рентабельності становив 13,2%.

Вирощування ВРХ і свиней в усіх сільськогосподарських підприємствах Львівської області є збитковим. Концентрація виробництва в цьому випадку підтверджує той факт, що у разі нарощування обсягів виробництва знижується собівартість продукції й рівень збитковості. Так, за обсягу виробництва до 25 ц

Кількість господарств у групі	36	36	24	12	10	22	14	7	41	24	190
Питома вага продукції тварин у структурі товарної продукції, %	0,0	3,5	14,7	27,2	35,8	47,4	58,6	83,2	100,0	37,1	
Питома вага груп у виробництві товарної продукції, %	37,1	16,6	2,7	0,7	5,8	1,9	2,0	8,3	24,9	100,0	
Виробництво товарної продукції на 100 га с.-г. угідь, тис. грн	675,9	273,3	132,0	104,3	156,7	159,8	185,6	195,6	596,8	396,2	
Виробництво товарної продукції на 1 працівника, тис. грн	171,0	76,6	34,1	20,1	24,1	21,6	22,6	24,8	116,6	65,7	
Рівень рентабельності (збитковості) с.-г. продукції, %	82,7	20,3	-0,8	-9,1	-9,7	-12,0	2,8	-5,1	-4,7	32,9	
у т.ч. продукції рослинництва, %	82,7	25,7	15,1	14,9	16,0	20,9	29,7	11,6	-	66,9	
продукції тваринництва, %	-	-45,4	-44,9	-41,7	-35,3	-32,4	-10,3	-7,9	-4,7	-13,8	

Досить показовим є й те, що навіть у господарствах повністю спеціалізованих на виробництві продукції тваринництва (дев'ята група – питома вага продукції цієї галузі у виручці 100%) за результатами 2007 р. не вдалося досягти прибутковості. Варто зауважити, що підприємствами дев'ятої групи є здебільшого спеціалізовані птахофабрики. Незважаючи на те, що галузь птахівництва на сьогодні є однією з найвигідніших, якщо виходити з позицій обігового капіталу, однак навіть таким виробникам сільськогосподарської продукції важко досягти позитивного фінансового результату господарювання. Така ситуація зумовлена тим, що цей вид виробництва ефективний лише за високої концентрації, й основну кількість продукції прибутково реалізують великі підприємства, а безліч дрібних виробників потрапляють у зону збитковості.

Висновки. Встановлено, що концентрація і спеціалізація – важливі чинники формування прибутковості виробництва. Ці процеси досить позитивно впливають на спад собівартості продукції та зростання середньої реалізаційної ціни, що зумовлює зростання ефективності виробництва загалом.

Незважаючи на тісний зв'язок концентрації і спеціалізації, повної відповідності між цими процесами не виявлено. Простежується це навіть у великих

підприємствах, в яких рівень концентрації навіть кількох товарів – досить високий, а рівень спеціалізації – значно нижчий. Тому найбільш економічно вигідним, на наш погляд, є варіант, коли досягається раціональний або оптимальний рівень як концентрації, так спеціалізації.

Бібліографічний список

1. Гуцул Т. А. Спеціалізація як фактор підвищення ефективності виробництва молока в приміській зоні / Т. А. Гуцул // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 128–130.
2. Канінський П. К. Особливості розвитку спеціалізації аграрного виробництва в умовах ринкових відносин / П. К. Канінський // Економіка АПК. – 2006. – № 10. – С. 43–47.
3. Канінський П. К. Розвиток спеціалізації сільськогосподарських підприємств в умовах аграрних трансформацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук / П. К. Канінський. – К., 2006. – 28 с.
4. Мельник Л. Ю. Концентрація виробництва в сільському господарстві : тенденції та перспективи / Л. Ю. Мельник, П. М. Макаренко // Економіка АПК. – 2002. – № 2. – С. 11-17.
5. Месель-Веселяк В. Я. Методичні рекомендації щодо формування спеціалізованих сільськогосподарських підприємств з виробництва продукції тваринництва та обґрунтування раціональних розмірів ферм та комплексів / В. Я. Месель-Веселяк. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 56 с.

Брик Г. Влияние концентрации и специализации на прибыльность аграрного производства

Отражено влияние концентрации и специализации на прибыльность производства. Определено возможные пути эффективного хозяйствования и факторы, обеспечивающие условия получения рентабельности. Показано зависимость между концентрацией, специализацией и эффективностью производства продукции растениеводства и животноводства в аграрных предприятиях Львовской области. Установлено, что повышение уровня концентрации и специализации ведет к снижению себестоимости продукции, повышению цены и способствует росту уровня рентабельности.

Ключевые слова: концентрация, специализация аграрное производство, себестоимость, цена, эффективность, рентабельность.

Bryk G. Influence of concentration and specialization on profitability of agrarian production

The influence of concentration and specialization on profitability of production is described. The possible ways of efficiency farming and factors that provide condition to obtain profitability are determined. Relation among concentration, specialization and production efficiency in agrarian enterprises of Lviv region are described.

Key words: concentration, specialization, agrarian production, cost, price, effectiveness, profitability.